

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
«ДЕБАТИ»
(основний та вищий рівні)
3 роки навчання

*«Схвалено науково-методичною комісією з позашкільної освіти Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України» (протокол №2 від 29.06.2017)
(лист ІМЗО від 18.07.2017 № 21.1/12-Г-400)*

Масютіна М. Е. - керівник гуртка
«Дебати», керівник гуртка - методист
відділу освіти виконавчого комітету
Бердянської міської ради Запорізької
області

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Ми живемо за доби глобалізації, коли конче важливими є питання прав людини, пошук шляхів виходу зі складних політичних та економічних ситуацій. З огляду на спілкування міжнародної спільноти на новий рівень виходять дебати. Самі лише досягнення прогресу й технізація світу не в змозі розв'язати проблеми спілкування й уміння людей домовлятися. Пошук консенсусу та компромісу в суспільстві й надалі залишається прерогативою людей. Тож дебати зараз набувають особливого значення для кожної країни.

Саме у формі дебатів працюють парламенти країн традиційної демократії, дебати виступають елементами передвиборчих змагань, як окремий предмет, факультатив або як частина курсу з комунікацій чи ораторського мистецтва дебати вивчають у найпрестижніших навчальних закладах США, Канади, Великої Британії та інших країн Європи і Азії. Вони розглядаються як ефективна педагогічна технологія і використовуються на уроках різних предметів, де зміст навчання потребує обговорення суперечливих тем. Окрім того, дебати одна з найпоширеніших форм позакласній діяльності – шкільні та студентські турніри у всьому світу, міжнародні чемпіонати, дебатні організації, які об'єднують сотні шкільних клубів, підтримка дебатного руху національними урядами, громадськими і міжнародними організаціями – все це свідчить про їх популярність і значний потенціал для інтелектуального розвитку молоді.

В Україні дебати з'явилися у 1998 році як програма для старшокласників і студентів з метою навчання демократичним принципам обговорення суперечливих питань та організації дебатних змагань, але через недостатню до них увагу в суспільстві було неможливо до кінця зрозуміти та побачити їх освітні можливості. У педагогічній літературі і пресі більше уваги звертається на те, як організувати дебати, тобто на сам процес дебатів, і недостатньо акцентується на тому, навіщо їх застосовувати, як це відповідає освітнім цілям конкретного заняття, які позитивні результати здобудуться з огляду на навчання, виховання і розвитку старшокласників.

Тому актуальність програми «Дебати» викликана з одного боку необхідністю визначення стратегії пошуку, навчання та виховання тих підлітків, які мають не лише загальний освітній рівень, але також рівень культури, соціально-психологічної компетентності, здатність до критичного мислення, наявність власної точки зору на

суспільні процеси і проблеми. З іншого боку – відсутністю затвердженої навчальної програми з позашкільної освіти.

Дебати - шлях до формування вихованця як промовця. І водночас шлях до активної позиції в житті. Уміння публічно довести свою думку, обрати власний спосіб розв'язання певної проблеми та переконати інших у його доцільності вельми потрібне в сучасному житті небайдужій людині - і дорослій, і кожній дитині. Завдяки ігровій формі дебатів, діти непомітно для себе стають ораторами, аналітиками, а також реформаторами, бо, заперечуючи будь-яку тезу, мають запропонувати альтернативу.

В основу навчальної програми покладені авторські матеріали керівника гуртка-методиста та окремі розділи програми курсу за вибором для учнів 10-11 класів профільних класів суспільно-гуманітарного напрямку «Основи критичного мислення» (автори програми: О. Пометун, Л. Пилипчатина, І. Сущенко, В. Дюков).

Навчальна програма реалізується в гуртку «Дебати» (гуманітарний напрям) та спрямована на вихованців віком від 13 до 17 років.

Метою програми є формування громадянських компетенцій молоді через відкриту дискусію, дебати, технологію критичного мислення, ефективну комунікацію та взаємодію.

Завданнями програми «Дебати» є формування таких компетентностей:

- *навчально-пізнавальної:* сукупність компетенцій старшокласника у сфері самостійної пізнавальної діяльності; знання та вміння цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки;

- *соціальної:* уміння вихованців повноцінно жити в суспільстві, брати на себе відповідальність, приймати рішення, робити вибір, безконфліктно виходити з життєвих ситуацій, сприймати діяльність демократичних інститутів суспільства;

- *полікультурної:* здатність особистості жити й діяти в багатокультурному середовищі, розуміти несхожості людей, поважати їхню мову, релігію, історію, культуру, традиції, дбайливо ставитися до національних цінностей;

- *комунікативної:* певна сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування (вміння спілкуватися усно і писемно рідною та іноземними мовами; здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми);

- *інформаційної:* вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел;

- *саморозвитку й самоосвіти:* мати потребу і готовність постійно навчатися протягом усього життя;

- *громадянської:* здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства.

У процесі реалізації програми в учнівській молоді виробляються практичні вміння та навички, а саме:

- критичне мислення (уміння оцінювати різні джерела інформації під критичним кутом зору, розрізняти правдиву інформацію від пропагандистської, визнавати та долати стереотипи й упередження);

- комунікативність (оволодіння культурою спілкування, навичками її вдосконалення, мовною етикою, збагачення словникового запасу);

- вирішення проблеми, конфлікту (вміння об'єктивно аналізувати різні конфлікти, залагоджувати їх, уникаючи агресії та зберігаючи власну гідність, застосовувати різні підходи до вирішення проблем);
- співробітництво (уміння співпрацювати з іншими у процесі спільного вирішення завдань та пошуку виходів із проблемних ситуацій);
- перспективне бачення, розвиток уяви (вміння уявляти кращий стан власного довкілля у перспективі та прагнення до його практичного вдосконалення);
- толерантність (навички виваженого розв'язання проблем);
- громадська активність (спроможність впливати на прийняття суспільних рішень та ефективно співпрацювати на рівні місцевої та національної громади).

Програма містить такі теми: «Тренінги», «Дебати», «Ораторське мистецтво», «Логіка», «Основи критичного мислення», «Акторська майстерність», «Діловий етикет», «Написання проєктів», «Масові заходи».

Навчальна програма передбачає 3 роки навчання:

основний рівень, 1-й рік навчання – 144 години на рік, 4 години на тиждень.

2-й рік навчання – 216 годин на рік, 6 годин на тиждень.

вищий рівень, 1 рік навчання – 216 годин на рік, 6 годин на тиждень.

Навчання включає в себе теоретичні та практичні заняття з комунікації, конфліктології, риторики, логіки, акторської майстерності, ділового етикету, знайомить вихованців з технологією написання проєктів тощо. Програма передбачає проведення занять, тренінгів, семінарів, тренувальних ігор, майстерень; вивчення будь-якого аспекту «Дебатів», «мозковий штурм», аналіз нових тем у пошуках аргументів; роботу з джерелами інформації: книгами, журналами, газетами, Інтернет; практику в області риторики, імпровізаційної мови, логіки. Процес навчання включає також перегляд мультимедійних презентацій, обговорення відеоматеріалів, фільмів на правову тематику, участь в Міжнародних, національних, регіональних, міських турнірах, чемпіонатах, конференціях.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові, залікові заняття, опитування, тестування, захист навчальних та соціальних проєктів, участь в конкурсах з ораторської майстерності, турнірах, чемпіонатах, конференціях, впускний комплексний екзамен.

Програма є орієнтовною. Керівник гуртка може вносити зміни й доповнення до змісту програми та розподілу годин за темами, а також доповнювати модулі іншими темами, зважаючи на особливості контингенту, їхні інтереси тощо.

Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	4	6
2.	Ефективна комунікація	6	6	12
3.	Толерантність	6	6	12
4.	Введення в дебати	20	42	62
5.	Основи ораторського мистецтва	16	24	40
6.	Масові заходи	-	8	8
7	Підсумок	-	4	4
Разом		50	94	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (6 год.)

Теоретична частина. Правила безпеки життєдіяльності. Правила роботи групи. План роботи і порядок проведення занять.

Практична частина. Презентація та «криголами».

Знайомство. Побоювання. Очікування. Ігри на згуртування колективу: «Дебатна Конституція» тощо.

Екскурсія по навчальному закладу.

2. Ефективна комунікація (12 год.)

Теоретична частина. Поняття «комунікація». Види, принципи, бар'єри комунікації. Спілкування як феномен.

Вербальна та невербальна комунікація. Міміка та жести.

Активне слухання. Навички ефективної комунікації.

Активне навчання. Зворотній зв'язок.

Конфлікт. Позитивне розв'язування конфлікту.

Практична частина. Вправи та ділові ігри вербальної та невербальної комунікації. Міміка та жести.

Активне слухання. Перефразування.

3. Толерантність (12 год.)

Теоретична частина. Поняття «толерантності». Декларація принципів толерантності. Толерантна особистість. Толерантність до себе. Почуття гідності. Самопізнання.

Толерантність до інших. Всі різні, але всі рівні.

Терпимість до відмінностей. Зруйнуємо піраміду ненависті. Що таке стереотипи.

Діалог, аргументація, формування поглядів. Аргументація як процес комунікації між людьми.

Практична частина. Вправи на аргументацію в ситуаціях діалогу, вибору, пошуку згоди з використанням принципів толерантного діалогу.

4. Введення в дебати (62 год.)

Теоретична частина. Цінність дебатів як освітньої діяльності.

Дебати в житті суспільства.

Чому навички дебатера важливі для життя. Генератор ідей. Пояснення ідей.

Аргументація. Докази (демонстрації): їх структура і види. Структура доказів. Види доказів. Способи доказів (пряме і зворотне). Доведення і переконання. Вимоги, що пред'являються до аргументів: істинність, доказовість. Прийоми аргументації (факти, цифри, статистичні дані, посилання на авторитети).

Процес аналізу теми та пошуку інформації.

Визначення понять. Дебатні формати. Частина дебатного раунду. Правила роботи дебатної команди.

Час для підготовки в процесі дебатної гри. Ролі членів команди. Аргументування стверджуючої позиції.

Доведення. Раунд запитань та відповідей. Вправи на проведення раунду запитань та відповідей. Ставимо запитання.

Побудова лінії контраргументації та спростування. Створення заперечуючої лінії.

Ораторський стиль та проголошення промов. Ораторський стиль в дебатах.

Основні вимоги до ораторського стилю. Композиція промови. Аргументація в промові. Додаткові матеріали для переконливого виступу. Прийоми (техніки) для проголошення промов.

Суддівство в дебатах. Теорія та практика суддівства. Як навчати суддівству? Типові помилки під час суддівства.

Міжнародні стандарти дебатів. Публічні дебати. Міжнародні стандарти дебатів К. Поппера (ціннісні). Міжнародні стандарти дебатів К. Поппера (політичні). Оксфордські дебати. Формат дебатів публічного форуму.

Практична частина. Вправи-індикатори суспільної ролі дебатів.

Ігри, вправи для розвитку дебатних навичок: метод «Прес», «Займи позицію», тощо.

Вправи з побудови аргументів. Аналіз тверджень як аргументів.

Вправи на створення стверджуючої лінії.

Розігрування ситуації по ролях (рольові ігри, імітації): «Суд від свого імені», «Історичний судовий процес».

Вправи для аналізу теми. Аналіз ситуації, випадку, дилеми. Відеоперегляд та обговорення: «Дилема батька», «Дилема капітана підводного човна» (<https://www.youtube.com/watch?v=m0GUYiqA-ZY>; <https://www.youtube.com/watch?v=CSV0jPnNDRU>; <https://www.youtube.com/watch?v=qfeRrArvR6s>).

Дослідження випадків.

Практичні дебати за темами: «Хлопці розумніше за дівчаток», «Гуманітарні науки більш важливі, ніж природничі», «Дід Мороз - комерційний діяч», «Жити у великому місті краще, ніж у маленькому», «Деградація мови - деградація нації», «Збереження природних ресурсів для наступних поколінь важливіше за їх використання для існуючого», «На сьогодні не існує справжньої рівності між чоловіками та жінками», «Шкільна форма має бути обов'язковою», «Сім'я важливіша за кар'єру».

Відеоперегляд кращих дебатних ігор та обговорення:

відеодebати «Католицька церква- сила добра?» (https://www.youtube.com/watch?v=-4IAkyx9b_Q);

TV-дебати відкритого суспільства (<http://ru.idebate.org/TV-debaty>).

Голоси історії. Великі оратори 20-го століття/ Voices In Time. Great Speeches of the 20th Century (2005) (<http://www.dokonlin.ru/video/rubrics/velichaishie-oratory.html>, <http://www.ex.ua/72487475>).

Відео дебатів різних форматів (<http://ru.idebate.org>).

5. Основи ораторського мистецтва (40 год.)

Теоретична частина. Риторика як наука про переконання, форми і методи мовного впливу на аудиторію. Терміни та поняття.

Три «золотих» правила риторики. Риторичне дерево.

Історія ораторського мистецтва. Мистецтво красномовства в Стародавній Греції, Стародавньому Римі, Україні.

Риторичні вміння і навички. Мовний апарат, дихання і його тренування, голос, дикція, інтонація, паузація. Індивідуальні особливості оратора. Відчуття невпевненості і страху перед виступом.

Композиція промови. План - основа композиції. Складові частини композиції: вступ, основна частина і методи викладу матеріалу, висновок. Типи композиційної побудови мови: дедуктивне і індуктивне міркування, рух від проблеми до її вирішення, опора на причинно-наслідкові зв'язки, виклад від простого до складного, від знайомого до незнайомого.

Логічні основи красномовства. Мистецтво бути переконливим. Логічний зв'язок фактів, думок, положень публічного виступу, його підпорядкованість доведенню головної ідеї і реалізації мети переконати слухачів. Вимоги діалектичної логіки, що пред'являються до публічного виступу: всебічне знання предмету, розгляд його в розвитку, перевірка тверджень практикою, конкретність істини.

Контакт з аудиторією. Способи встановлення контакту зі слухачами: початкова пауза, «ораторська лихоманка», жести і міміка, техніка мовлення. Прийоми, які використовуються при виступі: прийом новизни, врахування інтересів слухачів, створення проблемної ситуації, прийом співучасті співпереживання. Врахування особливостей аудиторії та психології слухачів. (вік, рід занять, інтереси і т. п.). Форма викладу матеріалу. Поведінка оратора (жести, міміка). Типи ораторів.

Практична частина. Вправи на розвиток мовного апарату, дихання і його тренування, голосу, дикції, інтонації, паузації.

Практична робота: «Промова нобелівського лауреата», вітальна промова мамі (татові) до дня народження, ювілею, свята Матері (свята Батька), агітаційна промова кандидата на пост голови шкільного самоврядування, промова випускника школи, риторичний аналіз промов українських політиків (за вибором з матеріалів преси) тощо.

Перегляд відеофільмів «Страх публічного виступу», «Детектор брехні», «Вчимося виступати публічно», тощо.

Фільм «Детектор брехні. Жести» (<https://www.youtube.com/watch?v=SrN-NJ5MxMo>).

Відеоурок «Страх публічного виступу» (<https://www.youtube.com/watch?v=Cfm0TW1snpk>).

Відеофільм «Вчимося виступати публічно» ч.1, ч.2 (<http://www.ex.ua/71664696>).

Знайомство та обговорення кращих публічних промов.

Підготовка до конкурсу з ораторської майстерності за темами: «Яким побачать наше місто діти через 20 років і що варто зробити сьогодні?», «Чого бракує молоді сьогодні: хліба, видовищ чи відчуття справедливості?», «Що необхідно зробити, щоб в нашому місті з'явився свій Білл Гейтс?», «Охорона природи: як від красивих гасел перейти до конкретних справ?», «Які 10 основних пріоритетів економічної та соціальної політики Ви можете запропонувати нинішній місцевій владі?», «Якби я був (ла) мером міста, я би у першу чергу...», «Якби я виграв (ла) мільйон, я би у першу чергу...».

6. Масові заходи (8 год.)

Практична частина. Дебатний турнір. Конкурс ораторської майстерності. Ігрові програми, показові ігри.

Участь в Міжнародних, національних, регіональних чемпіонатах та турнірах, фестивалях, конкурсах, конференціях.

7. Підсумок (4 год.)

Практична частина. Анкетування. Тестування. Підбиття підсумків роботи за півріччя, навчальний рік. Планування на наступний рік.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- мету і завдання курсу «Дебати»;
- поняття спілкування, його роль в житті людини і суспільства;
- поняття «толерантність» та «інтолерантність»;
- риси толерантної особистості;
- поняття конфлікту, причини його виникнення;
- поняття сторін конфлікту;
- правила та принципи дебатування за різними темами;
- правила гри у дебатах К. Поппера (ціннісні) та Оксфордських дебатах;
- поняття логіки та її значення в дебатах;
- значення термінів «поняття», «судження», «питання» та «відповіді», «висновки», «гіпотеза»;
- поняття риторики як науки, її історію та роль у житті людини;
- механізми мови, мовного апарату та прийоми вдосконалення техніки мови;
- види спору;
- міжнародні стандарти дебатів.

Вихованці мають вміти і застосовувати:

- використовувати навички активного слухання, розуміння партнера по спілкуванню та висловлювати власні думки;
- пояснювати на прикладах з життя поняття консенсусу і компромісу;
- сформулювати власне ставлення щодо значущості уміння висловлювати та відстоювати власну думку;
- оцінювати можливості дебатування проблем з позиції захисту чи заперечення;
- знаходити максимальну кількість варіантів вирішення проблеми;
- толерантно ставитися до поглядів та ідей іншого;
- застосовувати різні стратегії для полегшення розуміння змісту (пояснення, перефразування, запитання).
- будувати структуровані аргументи, відрізнити аргументи від прикладів;
- формулювати аргументи «за» та «проти» з однієї теми замість її однобічного розгляду;
- аналізувати тему з точки зору актуальності та важливості;
- визначити значення ключових понять та термінів;
- досліджувати випадки та ситуації як основу для дебатування;
- критично читати тексти для пошуку аргументів;
- визнавати можливість існування протилежних точок зору, які будуть аргументованими та обґрунтованими з будь-якого суперечливого питання;
- застосовувати асоціативні схеми для визначення понять та встановлення зв'язків;
- структурувати написання аргументів;
- обирати стратегію для аргументування;

- відрізнити конструктивну промову від спростовуючої;
- формулювати критерій дебатування;
- визначити методи пошуку та надання достатніх доказів;
- аналізувати докази;
- пояснювати роль запитань в дебатах;
- формулювати відкриті та закриті запитання;
- розраховувати час на ведення раунду;
- виступати, дотримуючись теми;
- використовувати емоційні засоби для проголошення промови;
- застосовувати лінгвістичні технології для створення переконливої промови;
- вести переговори;
- розуміти структуру судження, його частини та помилки в аргументації;
- розрізнити дедуктивні та індуктивні висновки.

Вихованці мають набути досвід:

- активного слухання;
- формулювання аргументів «за» та «проти»;
- ведення дискусії, толерантного спілкування;
- толерантного ставлення до поглядів та ідей інших
- безконфліктного вирішення проблем;
- застосування різних стратегій для полегшення розуміння змісту;
- критичного читання текстів для пошуку аргументів;
- формулювання запитань;
- створення переконливої промови
- виступів, дотримуючись теми;
- участі в дебатах за форматом Карла Поппера;
- участі в міжнародних, національних, регіональних чемпіонатах та турнірах, фестивалях, конкурсах, конференціях.

Основний рівень, 2-й рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1	Вступ	1	2	3
2	Конфлікт і спілкування	4	8	12
3	Основи критичного мислення	12	24	36
4	Введення в дебати	30	50	80
5	Ораторське мистецтво	18	30	48
6	Логіка	7	14	21
7	Масові заходи	-	10	10
8	Підсумок	-	6	6
Разом:		72	144	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Правила безпеки життєдіяльності для гуртківців. Правила роботи групи.

Ознайомлення гуртківців з програмою, змістом та завданнями на навчальний рік.

Практична частина. Ігри на згуртування колективу: «Цивілізація», тощо.

2. Конфлікт і спілкування (12 год.)

Теоретична частина. Поняття конфлікту. Позитивні і негативні функції конфлікту. Три підходи до розв'язання проблем і конфліктів: з позиції сили, з позиції інтересів, з позиції правил. Вивчаємо конфлікт. Джерела конфлікту. Поведінка в конфліктній ситуації. Врегулювання конфлікту. Стратегії розв'язання конфліктів: «Компроміс», «Співробітництво», «Пристаосування», «Уникання», «Конкуренція». Ефективне спілкування в конфлікті. Переговори і посередництво в конфлікті.

Практична частина. Рольові ігри з трансформації конфліктів. Вправи на використання «Я-висловлювання». Моделювання переговорів.

3. Основи критичного мислення» (36 год.)

Теоретична частина. Поняття критичного мислення. Метод «аналізу понять». Правила роботи з підручником.

Вчимося думати та читати критично: розуміння інформації, аналіз, синтез, оцінка. Чи вмєш ти читати вдумливо? Навіщо потрібні графічні організатори. Підводимо підсумки.

Майстерність ставити запитання. Як і навіщо люди ставлять запитання. Які запитання називаємо закритими, а які відкритими. Для чого потрібні уточнюючі запитання. Як і навіщо ставити відкриті запитання. Як ставити та розв'язувати проблемні питання. Які питання, така і відповідь. Підводимо підсумки: запитуємо і відповідаємо.

Джерела інформації. Поняття інформації, шляхи її одержання. Факти і думки. Художній текст. Науковий текст. Публіцистичний текст. Пошук інформації в ЗМІ. Газетна інформація. Про що говорять з телеекрана. Інформація з Інтернету. Рекламні тексти. Підводимо підсумки: працюємо з інформацією.

Розуміння і конструювання аргументованих висловлювань.

Поняття аргумента, пошук аргументів у тексті; сильний аргумент. Відстоювання позиції за допомогою аргументів. Спростування і контраргументація. Ефективне спростування аргументів опонента. Некоректна аргументація. Підсумки: аргументація та спростування.

Правила складання інформаційного листа. Переконуючий текст. Дискусія, правила участі. Есе; участь у письмовій дискусії.

Практична частина. Аналіз текстів за допомогою методів критичного мислення. Пошук аргументів в текстах.

Конструювання аргументованих висловлювань.

Підготовка переконуючих текстів.

Проведення усних та письмових дискусій.

4. Введення в дебати (81 год.)

Теоретична частина. Головні принципи дебатів. Великі традиції. Етика аргументації обох сторін. Навички дебатів (вміння критично мислити, вміння пошуку, організаційні навички, вміння вислухати та записати).

Елементи дебатів. Тема. Стверджуюча сторона. Заперечуюча сторона. Критерій як основа дискусії. Дефініції як необхідна межа. Аргументи. Докази. Перехресне опитування. Стил дебатів.

Дебати Карла Поппера (ціннісні). Правила гри. Функції гравців. Типи промов. Теми. Аналіз теми. Розвиток аргументів. Структурування аргументу. Типи аргументів. Спростування. Методи спростування.

Збір інформації. Пошук та докази. Типи доказів, їх джерела. Перевірка доказів на зміст. Етика доказу.

Побудова лінії аргументації. Заперечення стверджувальної лінії аргументації. Побудова заперечуючої лінії аргументації. Суддівство. Заповнення суддівського бюлетеня.

Політичний формат дебатів Карла Поппера. Загальний опис. Дійові особи в «Дебатах». Час та порядок виступу гравців. Стверджуюча команда. Заперечуюча команда. Перехресні опитування. Основні функції гравців. Суддівство.

Всесвітній формат шкільних дебатів (англ. World Schools Debate Format).

Історія дебатів. Регламент виступів. Ролі спікерів. Заключна промова («Останнє слово»). Завдання спікера. Порівняння з форматом Карла Поппера. Лінія ствердження та лінія заперечення. Відмінності від формату Карла Поппера.

Інформаційні запити/питання. Правила роботи з інформаційними запити / питаннями. Уточнюючі, атакуючі, пояснюючі, логічні питання.

Географія формату.

Суддівство. Критерії суддівства: стиль, зміст, стратегія. «Плюси» та «Мінуси» формату. Нові можливості в дебатній програмі.

Оксфордські дебати. Формат дебатного раунду. Питання та відповіді. Роль аудиторії.

Парламентські дебати. Філософія дебатів. Формат дебатного раунду. Тема (або резолюція). Підготовка позиції (кейсу). Заборони у позиціях. Ролі спікерів. Пункти інформації. Питання. Суперечки. Нотатки. Стил. Суддівство.

Організація клубів. Вправи для організації дебатного клубу. Заохочення до роботи в команді. Організація турнірів.

Практична частина. Вправи на формування стверджувальної лінії. Структурований виклад аргументів. Побудова кейсу лінії ствердження. Вправи з формування заперечуючої лінії.

Підготовка тез спростування.

Вправи з проведення раунду запитань і відповідей.

Ігри, вправи для розвитку дебатних навичок. Моделювання роботи студентського/учнівського парламенту. Експрес-дебати.

Практичні дебати за темами: «Вивчення історії в школі не має практичного застосування». «Кримінальна поведінка має біологічні причини», «Наука та техніка спричинили більше шкоди, ніж користі», «Права молоді в Україні порушуються», «Світ, в якому ми живемо – жахливий», «Цей парламент вважає, що ми повинні мати більше свободи», «Цей парламент вважає, що поєднання роботи та навчання корисне», «Цей парламент вважає, що політики купують молодь видовищами».

5. Ораторське мистецтво (48 год.)

Теоретична частина. Основи мистецтва мовлення. Красномовство. Публічний виступ. Публічна промова. Лінійна модель організації промови. Вступ. Тези. Перегляд. Основна частина. Підсумування.

Підготовка промови. Вибір теми. Мета та завдання промови. Цільова аудиторія. Стили промов. Види промов: інформаційна, переконуюча, розважальна промова тощо.

Підбір матеріалу. Пошук літератури. Записи. Конспект. Допоміжні матеріали. Визначення понять. Порівняння. Приклади. Посилання на авторитет. Статистика. Наглядні засоби. Зовнішній вигляд оратора. Манера. Поза. Міміка та жести.

Голос. Звучність. Темп. Висота. Тембр. Вимова. Артикуляція.

Як розвивати впевненість в собі. Помилки оратора. Граматичні, лексичні та фонетичні помилки. Слова-паразити. Сленг. Оцінка виступу оратора.

Практична частина. Скоромовки, чистомовки. Вправи для губ, язика. Читання творів різних жанрів: прислів'я, загадки, народні загадки, оповідання, казка, байки, поезія.

Постановка правильного дихання. Найбільш поширені вади сценічної мови, їх виправлення.

Практична робота «Презентація улюбленої комп'ютерної гри: плюси і мінуси».

Промова з мікрофоном. Відеопромова. Підготовка та проголошення інформаційної, переконуючої, розважальної, агітаційної, вітальної, подячної промови.

Перегляд та обговорення кращих промов з кінофільмів.

Підготовка презентацій та виступів на конференціях і форумах.

Підготовка до конкурсу ораторської майстерності за темами: «Чи можна самореалізуватися в периферійному місті, де процес трансформацій сповільнений та малопомітний?», «Чи освіта за рахунок держави має бути привілеєм, а не правом?», «Чи невиліковно хворі пацієнти мають право на евтаназію (смерть за бажанням)?», «Чи молоді необхідно більше свободи для вираження своїх поглядів?», «Чи збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь — важливіше завдання, ніж використання цих ресурсів зараз?», «Чи художник дає суспільству більше користі, ніж підприємець?», «Чи сильна диктатура краще, ніж слабка демократія?», «Чи слід в інтересах суспільства обмежити права людини?», Вільна тема.

6. Логіка (48 год.)

Теоретична частина. Логіка та її значення в дебатах. Основні логічні форми: поняття, судження, умовивід. Презентація «Пізнання світу. Абстрактне мислення», «Основи логіки».

Поняття як форма мислення. Структура поняття. Види понять.

Судження як форма мислення. Просте категоричне судження, його види та структура. Види суджень.

Основні закони логіки. Закон тотожності, закон несуперечливості, закон виключеного третього, закон достатньої підстави. Умови дії основних законів логіки. Типові логічні помилки при порушенні законів логіки.

Умовивід. Доведення. Поняття про умовиводи. Структура умовиводів. Види знань, що містяться в умовиводі. Види умовиводів за структурною відмінністю: дедукція, індукція, аналогія.

Доведення і спростування. Поняття «доведення». Структура доведення: теза, аргументи, демонстрація. Види доведення: пряме і непряме.

Поняття про спростування. Методи спростування. Правила доведення та можливі логічні помилки в доведенні. Паралогізми, софізми та парадокси. Методи їх усунення або розв'язання.

Гіпотеза. Гіпотеза як форма пізнання.

Практична частина. Ігри та вправи на розвиток логіки.

Практикум. Завдання, пов'язані з аналізом висловів видатних філософів.

Самостійна робота з теми: «Предмет та метод логіки».

Логічні задачі на нестандартне мислення.

Данетки. Тести.

7. Масові заходи (9 год.)

Практична частина. Дебатний турнір. Конкурс ораторської майстерності. Участь в міжнародних, національних, регіональних чемпіонатах та турнірах, фестивалях, конкурсах, конференціях.

8. Підсумок (6 год.)

Практична частина. Анкетування. Тестування учнів. Підбиття підсумків роботи за навчальний рік. Планування роботи на наступний.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- поняття суперечки;
- негативні наслідки конфліктів;
- правила поведінки в конфліктній ситуації;
- способи виходу з конфлікту;
- переваги розумного компромісу над конфронтацією;
- поняття критичного мислення;
- поняття критичного читання текстів і прослуховування для пошуку аргументів;
- методи аналізу тверджень, що створюють правильні припущення;
- поняття графічних систематизаторів;
- поняття аналізу та синтезу;
- правила роботи з джерелами інформації та складання інформаційного листа;
- правила дослідження випадків і ситуацій;
- визначення можливості існування протилежних точок зору, що будуть аргументованими й обґрунтованими, з будь-якого суперечливого питання (проблеми);
- структурування аргументів, їх складових частини;
- формування аргументів «за» та «проти» з однієї теми (проблеми), замість її однобічного розгляду;
- основні правила ведення дискусії, толерантного спілкування;
- правила гри дебатів К. Поппера (політичні) та парламентських дебатів;
- правила гри Всесвітнього формату шкільних дебатів та інших форматів;
- основи суддівської поведінки та обов'язки судді;
- використання відповідного джерела інформації в конкретній ситуації;
- стилю та представлення промови;
- методи оцінки публічної промови;

- якості гарного судді;
- роль логіки як важливого підґрунтя для успішної діяльності людини;
- природу та процес логічного мислення, основи традиційних і сучасних теорій поняття, судження, умовиводу, гіпотези, доведення та ін.;
- поняття висловлення (судження);
- логічні закони та закони логіки висловлень;
- способи перевірки правильності міркувань (умовиводів).

Вихованці мають вміти і застосовувати:

- знання про конфлікт на практиці;
- толерантно ставитися до різних точок зору;
- виважено поводитись під час дебатування на основі етичних принципів спілкування;
- поважати принципи демократії та громадянського суспільства;
- вдосконалювати навички формулювання та висловлення своєї думки;
- визначати цілі та досягати їх за допомогою запитань;
- конструювати різні запитання та відповіді на них, виходячи з особливостей джерела інформації;
- аргументувати і переконувати;
- пояснювати, чим відрізняється спростування від контрагументації;
- будувати тези для спростування;
- знаходити в промові критичні точки для спростування;
- досліджувати різні точки зору для вирішення проблеми;
- пояснювати важливість вибору слів для створення певного враження у слухачів;
- добувати різні джерела інформації;
- використовувати і аналізувати різні джерела інформації та пояснювати особливості кожного з них;
- використовувати уміння успішного спілкування, ведення переговорів та прийняття колективних рішень; дотриматись теми під час виступу;
- використовувати емоційні засоби для проголошення промов;
- закони логіки і правила побудови та аналізу понять, суджень, умовиводів, гіпотез, доведень, норм права;
- користуватися засобами традиційної й сучасної логіки в аналізі думок, висловлених природною мовою;
- виконувати операції над висловленнями (судженнями) та встановлювати логічне значення їх результатів;
- перевіряти правильність побудови міркувань (умовиводів);
- застосувати теоретичні положення до розв'язування завдань з логіки
- правильно формулювати означення понять та перевіряти їх правильність.

Вихованці мають набути досвід:

- отримання і структурування інформації з різних джерел;
- вільного виконання практичних завдань, передбачених програмою;
- критичного мислення на практиці;
- застосування лінгвістичних технологій для створення переконуючої промови;

- ведення переговорів в ситуаціях повсякденного життя;
- підготовки презентації та виступу перед аудиторією;
- участі в дебатах за форматом Карла Поппера;
- участі в дебатах за Всесвітнім форматом шкільних дебатів;
- участі в міжнародних, національних, регіональних чемпіонатах та турнірах, фестивалях, конкурсах, конференціях.

**Вищий рівень, один рік навчання
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1	Вступ	1	2	3
2	Лідерство	6	6	12
3	Робота в команді	6	6	12
4	Введення в дебати	38	70	108
5	Акторська майстерність	7	14	21
6	Діловий етикет	7	14	21
7	Соціальне проектування	8	16	24
8	Масові заходи	-	9	9
9	Підсумок	-	6	6
Разом		73	143	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (1 год.)

Теоретична частина. Правила безпеки життєдіяльності. Правила роботи групи. Зміст та завдання на навчальний рік.

Практична частина. Ігри на згуртування колективу. Святкова промова до Дня знань.

2. Лідерство (12 год.)

Теоретична частина. Визначення лідерства. Діагностика лідерства.

Головні якості лідера. Лідерські навички та поведінка.

Мистецтво спілкування лідера. Лідер та його команда.

Стилі лідерства. Як стати громадським лідером.

Імідж лідера. SWOT-аналіз лідерства.

Практична частина. Діагностика лідерства. Обговорення якостей лідера.

SWOT-аналіз лідерства.

Вправи на визначення стилів лідерства, спілкування «лідер-команда»

Дебати за темою «В сучасному світі бути лідером почесно та вигідно».

3. Робота в команді (12 год.)

Теоретична частина. Поняття команди. Поняття та основні характеристики. Критерії ефективності. Елементи команди. Групи та команди.

Створення команд. Етапи та стадії розвитку. Переваги командної роботи. Узгодженість дій.

Командні ролі. Внутрішньоконандна комунікація. Підтримка належного функціонування команди.

Формування взаємовідносин в дебатній команді.

Практична частина. Вправи, які направлені на тренування командних навиків: ефективна комунікація в команді, формування командної стратегії, розподіл ролей і обов'язків в команді, взаємозв'язок особистість-команда, мотивація учасників команди, а також отримання командного досвіду успішної реалізації поставлених задач і переживання спільного успіху.

Аналітично-творче завдання, підготовка малюнку «Герб групи».

Обговорення чинників, які найбільше впливають на психологічний клімат в організації.

4. Введення в дебати (108 год.)

Теоретична частина. Всесвітній формат шкільних дебатів. Загальний опис. Дійові особи в «Дебатах». Час та порядок виступу гравців. Позиція стверджуючої команди. Стратегії заперечуючої команди. Перехресні опитування. Основні функції гравців. Оцінювання гравців за трьома критеріями: стиль, зміст, стратегія.

Парламентські дебати. Американський формат парламентських дебатів. Філософія дебатів. Формат дебатного раунду. Тема (або резолюція). Підготовка позиції (кейсу). Заборони у позиціях. Ролі спікерів. Пункти інформації. Питання. Суперечки. Трюїзм. Нотатки. Стиль. Суддівство за критеріями: аргументація та аналіз, зміст, спростування, організація, стиль та риторика, почуття гумору, пункти інформації, командна робота.

Парламентські дебати. Британський формат парламентських дебатів. Вступ. Перед дебатуванням. Жеребкування. Підготовка перед раундом. Під час дебатування. Команди та гравці. Промови. Зміст промови. Пункти інформації. Резолюція (тема). Інтерпретація. Завдання команд та обов'язки гравців. Загальні обов'язки. Презентація. Відбиття. Структура. Час. Командна робота.

Стиль/Манера. Обов'язки визначені позицією. Інтерпретація (Дефініція). Інтерпретація, що підтримує статус-кво. Стратегії опозиції. Розширення. Підбиття підсумків. Аналітична промова.

Дебати Лінкольна-Дугласа. Алгоритм дебатів формату Lincoln-Douglas. Історія дебатів. Структура стверджуючого кейсу. Стратегії позиції заперечення.

Дебати за ціннісними темами з використанням причинно-наслідкових аргументів. Доведення причинності. Теоретичний підхід. Методи, що використовуються для підтримки й відбиття причинно-наслідкових аргументів. Метод узгодження. Метод розбіжностей. Метод відповідних змін. Види причинно-наслідкових аргументів. Необхідні причинно-наслідкові аргументи. Достатні причинно-наслідкові аргументи. Додаткові причинно-наслідкові аргументи. Причини втручання і протидії. Побудова причинно-наслідкових аргументів Пропозицією. Приклади. Опис причини. Показ наслідку. Доведення причинності зв'язку. Побудова причинно-наслідкових аргументів Опозицією. Спростування причинності зв'язку. Показ альтернативних причин. Показ позитивних наслідків.

Дебати громадського форуму (Теда Тернера). Історія створення формату. Кидок монети. Опис ролей спікерів: 11 блоків/елементів формату. Тайм-аут. Теми. Як сформулювати резолюцію. Приклади цікавих резолюцій. Особливості застосування дебатів громадського форуму в процесі навчання.

Інші формати дебатів. Дебати у формі ігрового суду. Формат дебатів. Позитивні характеристики. Слабкі сторони. Учнівський конгрес. Правила гри. Підготовка законопроектів. Позитивні характеристики. Слабкі сторони. Інтернет - дебати. Положення про Інтернет - дебати.

Основи суддівства дебатів Карла Поппера (ціннісний та політичний формат) та Всесвітнього формату шкільних дебатів (повторення). Основи прийняття рішення. Основи суддівської поведінки. Обов'язки судді: ведення гри, ведення записів, усні коментарі, заповнення суддівського протоколу, прийняття рішення. Виставлення індивідуальних балів. Робота в колегіях. Команда старших суддів та її функції. Зворотній зв'язок.

Організація дебатного заходу. Розмір та тип турніру. Процедура проведення турніру. Ідея, люди, матеріально - технічні ресурси, фінансові ресурси, інформаційні ресурси.

Практична частина. Вправи-індикатори суспільної ролі дебатів: «Громадські слухання», «Прес-конференція», «Круглий стіл».

Проведення дебатів за різними форматами. Практична гра за форматом Лінкольна-Дугласа. Практична гра за британським форматом. Практична гра з використанням причинно-наслідкових аргументів. Оцінка виступів. Перегляд показового раунду. Практична частина: оцінювання побаченого відеораунду дебатів. «Судові дебати», «Модель ООН» та ін. Данетки.

Практичні дебатні ігри за темами: «Аборти є аморальними», «Громадські свободи мають бути обмежені у боротьбі з організованою злочинністю». «Цей парламент вважає, що політики купують молодь видовищами», «Цей парламент вірить, що вільна преса – це невід'ємна частина сучасної демократії», «Цей парламент вважає, що демократія - це ілюзія», «Цей парламент вважає, що реклама – це суцільна брехня», «Цей парламент вважає, що замале навчання - небезпечна річ», «Цей парламент вірить, що як корабель назвеш, так він і попливе», «Цей Парламент буде контролювати інформаційні канали».

5. Акторська майстерність (21 год.)

Теоретична частина. Сценічна мова. Дикція. Голос (сила, висота, тембр, діапазон). Чіткість вимови звуків. Артикуляція мовного апарату. Темп, стилі мовлення.

Сценічний рух. Обличчя. Пластичність рук. Правильна постава тіла. Хода. Залежність ходи від характеру, статі та віку сценічного героя. Сценічна свобода.

Майстерність актора. Акторська увага. Акторська уява. Сценічна віра. Сценічне ставлення й оцінка подій. Сценічна дія.

Робота з текстом. Читання постановочного матеріалу. Визначення теми, ідеї. Аналіз художніх особливостей матеріалу. Аналіз тексту. Розбивка тексту на епізоди.

Практична частина. Постановка правильного дихання. Найбільш поширені вади сценічної мови, їх виправлення.

Вправи на сценічну свободу руху. Сценічні падіння, їх види. Сценічне перенесення важких предметів.

Вправи для розвитку акторської уваги. Вправи для розвитку акторської уяви. Вправи для опанування сценічної віри. Домашня робота актора над роллю. Театральні ігри для комплексного розвитку акторської майстерності.

Етюдна діяльність. Етюди з безсловесною дією. Етюди з прочитаного матеріалу. Етюди на визначені завдання осіб. Етюди на визначену тему. Етюди на імпровізацію. Підготовка до виступів. Виступи на сцені.

6. Діловий етикет (21 год.)

Теоретична частина. Що таке етикет. Презентація «Історія етикету».

Етикет спілкування. Представлення, привітання у всіх можливих випадках. Поведінка у громадських місцях (транспорті, ресторані, театрі, кіно). Етикет у вишуканому товаристві.

Телефонний етикет. Етикетні формули спілкування по телефону. Техніка ведення розмови по телефону. Правила «гарного етикету».

Імідж ділової жінки. Імідж ділового чоловіка .

Етикет ділового спілкування. Резюме - короткий, специфічний опис особи та її діяльності. Бесіда з потенційним роботодавцем. Найбільш типові причини, за яких люди не отримують роботу. Візитна картка. Зразок класичної візитної картки. Правила обміну картками.

Діловий лист. Зразок ділового листа. Листи, які пишуться від руки. Факс і електронна пошта. Електронна пошта (e-mail).

Ділові зустрічі. Правила поведінки під час ділової зустрічі. Правила для того, хто говорить. Правила для того, хто слухає.

Ділова нарада. Правила для учасників наради.

Загальні правила поведінки на прийомах. Підготовка приміщення.

Особливості ділового етикету в різних країнах. Взаємовідносини з представниками інших країн. Приклади символіки. Правила для мандрівників.

Практична частина. Практикуми: спілкування по телефону, бесіда з потенційним роботодавцем, підготовка ділового листа, моделювання ділової зустрічі, наради. Ділова гра «Переговори». Моделювання ділових зустрічей з представниками інших країн.

7. Соціальне проектування (24 год.)

Теоретична частина. Проектна діяльність. Характеристика проектування. Презентація «Написання проекту».

Поняття проекту. Види проектів. Особливості соціального проекту.

Структура проекту. Приклади соціальних проектів. Підготовка групи до реалізації проекту.

Технологія розробки соціального проекту. Етапи роботи над проектом.

Перший етап. Вивчення актуальних проблем місцевої громади та вибір проблеми для вирішення. Як вибрати проблему для розв'язання.

Другий етап. Дослідження проблеми. Визначення джерел інформації та робота з ними.

Третій етап. Аналіз інформації. Вибір способу вирішення проблеми. Як скласти план дій щодо вирішення обраної проблеми. Визначення джерел інформації, розподіл обов'язків щодо збору та опрацювання інформації. Аналіз здобутих даних. Колективне обговорення і визначення способів вирішення проблеми. Складання

орієнтовного плану дій щодо вирішення обраної проблеми (вид діяльності; очікуваний результат; ресурси; виконавці).

Четвертий етап. Вирішення проблеми. Як поінформувати громадськість. Як співпрацювати з засобами масової інформації.

П'ятий етап. Підготовка до представлення проекту. Як підготувати презентацію проекту. Мистецтво публічного виступу.

Шостий етап. Представлення результатів реалізації проекту. Підготовка публічної презентації результатів соціального проекту.

Практична частина. Планування, розробка та підготовка презентації проекту. Захист навчальних проектів «Світ моїх захоплень».

Планування, розробка та підготовка презентації проекту. Захист соціальних проектів.

8. Масові заходи (9 год.)

Практична частина. Дебатний турнір. Конкурс навчальних проектів «Світ моїх захоплень». Конкурс на кращий соціальний проект.

Участь в Міжнародних, національних, регіональних чемпіонатах та турнірах, фестивалях, конкурсах, конференціях.

9. Підсумок (9 год.)

Практична частина. Тестування. Анкети.

Підсумкова атестація випускників.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- поняття лідерства, принципи ефективного лідерства;
- практичне застосування окремих лідерських компетенцій, у тому числі - комунікації, фасилітації, створення команди та стратегічне планування;
- поняття команди, її відмінність від групи;
- етапи формування взаємовідношення в дебатній команді та підтримки її функціонування;
- основи акторської майстерності;
- правила інтонації, логічно-технологічні засоби для виразності мови;
- сутність і організацію соціологічного дослідження; основні етапи роботи в процесі збору первинних даних; методи соціологічного дослідження;
- особливості соціального проекту, типову структуру проекту; основні етапи роботи над проектом;
- поняття етикету;
- вплив норм ділового етикету на ефективне спілкування;
- правила етикету в офісі, на підприємстві, в аудиторії, вимоги до зовнішнього вигляду;
- правила ведення телефонних переговорів;
- глосарій для систематизації понятійного масиву програми.

Вихованці мають вміти і застосовувати:

- аналізувати, виявляти сильні та слабкі сторони тих чи інших тез, виробляти оптимальне рішення з урахуванням наявних ресурсів;

- структурно викладати свої думки, будувати логічні схеми та виявляти в них суперечності;
- мислити критично, аналізувати й оцінювати ідеї, інформацію, судження, відбирати найбільш продуктивні з них, робити власні висновки;
- вести дискусію, формулювати і відстоювати власну точку зору;
- поводитися гідно і поважати гідність інших;
- протистояти соціальним впливам, що протистоять людській моралі і можуть нанести шкоду;
- обмінюватись інформацією й ідеями, їхнє сприйняття та передача іншим;
- співпрацювати під час мікро-групового (командного) опрацювання проблеми;
- робити вибір стратегії для аргументування;
- формувати та розрізняти конструктивні і спростовуючі промови;
- формувати відкриті і закриті запитання;
- робити розрахунок часу на виступ, відповідь тощо;
- визначати мету й її досягнення за допомогою запитань;
- розрізняти спростування та контраргументацію;
- будувати тези для спростування;
- знаходити в промовах опонентів критичних точок для спростування;
- працювати з текстом різних жанрів та створювати мініатюри на сцені;
- створювати власні візитівки, писати ділові листи тощо;
- розробляти, планувати та презентувати соціальний проект;
- визначати актуальну тематику соціологічних досліджень;
- підготувати і провести соціологічне опитування;
- розробляти, планувати та презентувати навчальний проект.
- презентувати результати своєї діяльності.

Вихованці мають набути досвід:

- орієнтації у подіях, що відбуваються в країні і світі;
- виконання практичних вправ та тестів для самоконтролю;
- подолання внутрішніх бар'єрів, комплексів та страхів за допомогою роботи у команді, з партнером та індивідуально;
- створення власних інтерпретацій для аргументованого захисту виробленої позиції перед аудиторією;
- підготовки презентації та виступу перед аудиторією;
- формулювання власної позиції щодо соціальних процесів;
- підготовки інформаційних повідомлень, інтерв'ю;
- підготовки і проведення соціологічного опитування;
- соціального проектування і застосування його у власній діяльності;
- презентації результатів своєї діяльності, виступу на учнівській конференції;
- театрального виступу;
- участі в дебатах за американським форматом парламентських дебатів та за форматом британських парламентських дебатів;
- участі в дебатах за форматом Лінкольна-Дугласа та дебатах громадського форуму (Теда Тернера);
- участі в Інтернет – дебатах;

- участі в міжнародних, національних, регіональних чемпіонатах та турнірах, фестивалях, конкурсах, конференціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боярський Н.Ф., Наумов С.О. Використання освітньої технології “дебати” при навчанні прав людини: Навчально-методичний посібник.– К.:ТОВ “НВП “Інтерсервіс”, 2009.-132с.
2. Безпалько О.В. Соціальне проектування [Електроний ресурс]: Навч. посіб. / О. В. Безпалько ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т психології та соц. педагогіки . - К. : [б. в.], 2010. - 127 с.
3. Брюшинкин, В. Н. Критическое мышление и аргументация [Электронный ресурс] / В. Н. Брюшинкин // Модели рассуждения – 1. Режим доступа: http://ratio.albertina.ru/Mod_Ras/Mod_ras_1
4. Вагапова Д. Х. Риторика в интеллектуальных играх и тренингах.- М., 1999.
5. Виховуємо толерантність: форми та методи роботи навч.метод.посіб./ за заг. ред. М.Е. Масютіної – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В.,2012.- 200 с.-іл.
6. Ворожейкіна О. М. Театральна вітальня (середня школа).-Х.: Вид. група «Основа», 2011.-207, (1) с.- (Серія «Шкільний театр).
7. Громадянська освіта: метод. посібник для вчителя [Текст]. – К. : Вид-во тна-1, 2008. – 194 с.
8. Громадянська освіта: методичний посібник для вчителя. Київ, 2008, Видавництво Етна-1, 194 стор.
9. Документальні фільми про права людини як інструмент медіа-просвіти[методичний посібник для вчителів, неурядових організацій, активістів], Київ, 2014
10. Жигло О. О. Конспект лекцій з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» (для студентів денної та заочної форм навчання усіх напрямів підготовки бакалавра)[Текст] / О. О. Жигло, О. В. Кір’янова, О. Ю. Малюкова; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 110 с.
11. Лідерам про лідерство: навчально-методичний посібник /За заг. ред. М.Е. Масютіної - Бердянськ, 2009.- 104 с.
12. Ліпман, М. Чим може бути критичне мислення? [Текст] / М. Ліпман // Вісник програм шкільних обмінів. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – №27. – С. 17–23.
13. Мистецтво публічних дебатів. Навчальний посібник, К., 2000
14. Навчаємось дебатувати: навч.-метод. посібник /за заг. ред. М. Масютіної. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2010. – 202 с.
15. Навчання через дебати: різноманіття поглядів: адаптований переклад з англ./Альфред Шнайдер, Максвелл Шнудер; за заг. ред. О. І. Пометун; пер.:Г. Гупан, Т.Клекота-К., БФ “Вчителі за демократію та партнерство”, 2009.-320 с.
16. Основи критичного мислення. Програма курсу за вибором для учнів 10-11 профільних класів суспільно-гуманітарного напрямку. 11 профільних класів суспільно-гуманітарного напрямку. Автори програми: О.Пометун, Л.Пилипчатина, І.Сущенко, В.Дюков; загальна редакція завідувача лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, доктора педагогічних наук, професора О.Пометун.

17. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання.-К.,2007.-144с.
18. Пометун О.І. Молодь обирає дію: Соціальне проектування – новий підхід до виховання молоді // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико зорієнтований збірник. – К.: Департамент, 2003. – С. 327-333.
19. Пометун О. І. Основи критичного мислення : навч. посіб. для учнів старш. кл. загальноосв. шк. [Текст] / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатіна, І. М. Сущенко та ін. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216 с.
20. Солдатова Г.У., Шайгерова А.А., Шарова О.Д. Жить в мире с собой и другими: Тренинг толерантности для подростков. 2-е изд., стер.М.:Генезис, 2001.-112с., илл.
21. Сопер П. Основы искусства речи. – М., 1992
22. Сущенко І. Дебати в школі. Як навчити учнів аргументації та публічного мовлення : посіб. для вчителів [Текст] / І. Сущенко. – Тернопіль : Астон, 2006. – 128 с.
23. Технології розвитку критичного мислення [Текст] / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз та ін.; [наук. ред., передм. О. І. Пометун]. – К. : Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.
24. Франковская, О. Н. Развитие рефлексии у школьников через дебатую технологию [Текст] /О. Н.Франковская//Дебаты: проблемы, исследования и перспективы: сб. – Рига : Пед. центр «Эксперимент», 2002. – 252 с.
25. Шнайдер, А. Навчання через дебати: різноманіття поглядів [Текст] / А. Шнайдер, М. Шнурер ; [адапт. перекл. з англ.]. – К. : БФ «Вчителі за демократію та партнерство», 2009. – 320 с.